Opgesteld door: Lia Katuin (antwoordspecialist) en Martine Gijsel (kennismakelaar)
Vraagsteller: Directeur basisonderwijs
Referentie: Kennisrotonde (2020). *Is het waar dat je het beste pas begint met leren lezen/formeel onderwijs als de leerling 'leesrijp' is?* (KR. 897). Den Haag: Kennisrotonde.

29 mei 2020 – update 10 december 2021

Vraag

Is het waar dat je het beste pas begint met leren lezen/formeel onderwijs als de leerling ''leesrijp'' is?

Kort antwoord

Een leerling is volgens sommige onderzoekers leesrijp als hij woorden van 3 of 4 letters kan lezen en bij het schrijven niet spiegelt en/of verwisselt. Het idee van leesrijpheid steunt op de theorie van Vervaet. Volgens deze theorie dienen leerlingen die nog niet leesrijp zijn nog geen lettertekens aangeboden te krijgen in voorbereiding op het lees- en schrijfproces. Er zijn geen empirische studies met een experimentele opzet die onderbouwen dat je het beste pas begint met leren lezen als de leerling 'leesrijp' is. Er is wel empirische onderbouwing voor het belang van een uitdagende geletterde omgeving in groep 1 en 2. Daarnaast zijn er veel aanwijzingen in de literatuur dat het gericht bevorderen van fonemisch bewustzijn en klank- tekenkoppelingen in de kleutergroepen het aanvankelijk lezen in groep 3 ten goede komt.

Toelichting antwoord

Leesrijpheid

De leesrijpheid van een leerling kan volgens Vervaet en sommige andere onderzoekers worden bepaald met een leesrijpheidstoets die uit twee proeven bestaat: een schrijfproef en een leesproef. Bij de schrijfproef schrijft de leerling zijn naam, de woorden papa en mama en vijf andere woorden en namen die de leerling zegt te kunnen schrijven. Bij de leesproef worden nieuwe klankzuivere woorden van 3 of 4 letters aangeboden op basis van de letters die de leerling in de schrijfproef heeft gebruikt. Een leerling is leesrijp als hij deze woorden van 3 of 4 letters kan lezen en bij het schrijven niet spiegelt en/of verwisselt (Vervaet, 2017).

Leesrijpheid steunt op theorie van Piaget

Vervaets theorie bouwt voort op de theorie en het werk van Piaget. De ontwikkeling van kinderen verloopt volgens Piaget in verschillende stadia: het sensori-motorische stadium

(0-2 jaar), het pre-operationele stadium (2-7 jaar), het concreet-operationele stadium (7-11 jaar) en het formeel-operationele stadium (vanaf 12 jaar) (Kerpel, 2014). Deze stadia geven de periodes aan waarin een bepaalde ontwikkeling plaatsvindt. In het concreet-operationele stadium (7-11 jaar) ontwikkelt zich het vermogen om te denken in een reeks van stappen en in gedachten de richting weer om te keren richting het uitgangspunt. Dit wordt 'omkeerbaarheid' genoemd.

Leesrijpheid steunt op de gedachte van omkeerbaarheid, die zich ontwikkelt in het concreet-operationele stadium, volgens de theorie van Piaget. Bij 'hakken en plakken' moeten kinderen in hun hoofd weer 'teruggaan' naar de eerste klank(en) om die vervolgens te plakken. Tot dat teruggaan zijn kinderen in het concreet-operationele stadium in staat omdat ze kunnen schakelen tussen het waarnemen van letters en het terugkoppelen van de bijbehorende klank aan eerdere klanken (synthese). Een kleuter kan dit nog niet vanwege de onomkeerbaarheid van zijn structuur (Vervaet, persoonlijke communicatie). Het is niet zinvol om kinderen kennis aan te leren waar ze nog niet aan toe zouden zijn (in dit geval: leren lezen) gezien het ontwikkelingsstadium waarin het kind zich bevindt, aldus Piaget (bespreking door Bakker, 2002; Gray, 2002).

Sommige psychologen en orthopedagogen baseren zich op Piagets theorie en zijn van mening dat de meeste kinderen in groep 1-2 nog niet leesrijp zijn en dus nog niet gestimuleerd moeten worden in het aanleren van lettertekens of het leren lezen van woorden. Het kind zou leerstof aangeboden moeten krijgen waar het aan toe is en de tijd en ruimte moeten krijgen om zich de leesvaardigheden eigen te maken (Goorhuis-Brouwer, 2016; Van Bussel, 2019; Vervaet, 2014). Deze verklaringen hebben hun grondslag in de ontwikkelingspsychologie.

Geen empirische evidentie voor leesrijpheid

Hoewel de theorie van Piaget van grote invloed is geweest, zijn er ook verschillende kritieken op gekomen. Een van de kritieken is dat de theorie te weinig rekening houdt met de invloed van culturele en sociale invloeden, zoals de school. Er is bovendien geen hedendaagse empirische evidentie voor de stelling dat leesrijpheid een voorwaarde is om te leren lezen (Braams & Bosman 2000). Dat wil zeggen: er is geen experimenteel onderzoek bekend waarin zowel kleuters die 'leesrijp' zijn en kleuters die nog niet 'leesrijp' zijn, leesinstructie krijgen en vervolgens verschillen in leesvaardigheid tussen beide groepen met elkaar zijn vergeleken.

Invloed van de omgeving van groot belang volgens Vygotsky

Hoewel de aanleg van kinderen ten dele bepaalt op welk niveau van geletterdheid een kind de basisschool binnenkomt, zijn er inmiddels veel aanwijzingen dat een stimulerende leesomgeving een belangrijke factor is (Aarnoutse, 2004; Stoep, 2008; Wentink et al., 2008). Hiermee wordt duidelijk dat het vermogen om te leren lezen niet (in hoofdzaak) afhankelijk is van neurologische ontwikkeling, maar cultureel bepaald is. Dit sluit aan bij de theorie van Vygotsky, waarin sociale en culturele invloeden een cruciale rol spelen in het leren van kinderen. Volgens Vygotsky ontwikkelt het kind zich niet volgens biologisch bepaalde fasen, maar op basis van voorbeeldgedrag uit zijn omgeving en in interactie met volwassenen en leeftijdsgenootjes (Gray, 2002). Kinderen leren volgens Vygotsky het meeste als ze activiteiten nog niet zelfstandig kunnen uitvoeren, maar wel met ondersteuning van anderen. Dit noemt hij de 'zone van de naaste ontwikkeling'.

Begeleide stapsgewijze ontwikkeling van geletterdheid

Op basis van de theorie van Vygotsky zijn voor het onderwijs vanaf groep 1 tussendoelen ontwikkeld, waarin het belang van een uitdagende geletterde omgeving tot uiting komt (zie bijvoorbeeld Kennisrotonde, 2018). Doordat de leerkracht geschreven taal gebruikt in de klas, ontdekken kinderen dat taal verschillende functies heeft. Gaandeweg leren ze zelf ook de geschreven taal toe te passen. Kinderen worden zich op deze manier bewust van het verband tussen de gesproken en geschreven taal (Wentink et al., 2008).

Specifieke instructie in groep 1-2 loont

Alleen het bieden van een rijke geletterde omgeving is – met name voor risicoleerlingen – niet voldoende; gerichte instructie en begeleiding bereiden een leerling voor op het technisch lezen in groep 3. Met name gerichte instructie en begeleiding in fonemisch bewustzijn, letterkennis en klank-tekenkoppelingen in groep 1 en 2 vergemakkelijkt de overgang naar het aanvankelijk lezen in groep 3 (Aarnoutse, 2016; Snow et al., 1998; Kennisrotonde, 2017). Fonemisch bewustzijn is het besef dat woorden uit klanken bestaan. Leerlingen kunnen deze vaardigheden door gerichte instructie en door het leesonderwijs in groep 3 verder ontwikkelen. Verschillende empirische studies laten zien dat naast benoemsnelheid (tempo waarop kinderen letters en cijfers benoemen), fonologisch en fonemisch bewustzijn en letterkennis in groep 1-2 belangrijke voorspellers zijn voor het succesvol leren lezen in groep 3 (Snel, 2014; Snel et al., 2016). Met name de letterkennis van leerlingen is een belangrijke voorspellende factor (Gijsel et al., 2006; Schatscheider et al., 2004; Smits & Van Koeven, 2016). Voor risicoleerlingen met onvoldoende letterkennis en/of fonemisch bewustzijn blijkt het effectief als de leerkracht al vanaf groep 2 gerichte interventies aanbiedt zoals de voorschotbenadering (Smits & Braams, 2006) of een zeer gestructureerd computerprogramma (Zijlstra, 2015).

Bronnen

Aarnoutse, C. A. J. (2004). *Ontwikkeling van de beginnende geletterdheid* (Afscheidsrede). Nijmegen: Katholieke Universiteit.

Bakker, J. (2002). Jean Piaget: de ontwikkeling van de intelligentie. *De wereld van het jonge kind, 312-315.*

Braams, T. & Bosman, A. T. M. (2002). Geletterdheid, Fonologische vaardigheden en Lees- en Spellingsinstructie. *Tijdschrift voor de Orthopedagogiek, 39, 199-211.*

Gijsel, M. A. R., Bosman, A. M. T., & Verhoeven, L. (2006). Kindergarten Risk Factors, Cognitive Factors, and Teacher Judgments as Predictors of Early Reading in Dutch. *Journal of learning disabilities, 39(6), 558-571.*

Goorhuis-Brouwer, S. (2016, 18 april). Kleuter zijn geen schoolkinderen. *Didactief online*.

Gray, P. (2002). *Psychology, Fourth Edition*. New York: Worth Publishers.

Kennisrotonde. (2017). *Wat is het langetermijneffect van het aanleren van klank-letterkoppelingen in groep 2 op de leesresultaten van leerlingen in groep 3? (KR. 186).* Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde. (2018). *Hoe kunnen leerkrachten kennis uit onderzoek over het leren van kleuters gebruiken om verrijking aan te bieden aan kleuters die al kunnen lezen? (KR.*

278).

Kerpel, A. (2014). *Ontwikkelingspsychologie*.

Schatschneider, C., Fletcher, J. M., Francis, D. J., Carlson, C. D., & Foorman, B. R. (2004). Kindergarten Prediction of Reading Skills: A Longitudinal Comparative Analysis. *Journal of Educational Psychology, 96(2), 265–282.*

Smit, A., & Van Koeven, E. (2016, 15 december). Kleuters in de knel? In *Geletterdheid en schoolsucces.*

Snel, M. J., Aarnoutse, C.A.J., Terwel, J., Van Leeuwe, J.F.J. & Van der Veld, W.M. (2016). Prediction of word recognition in the first half of grade 1. *European Early Childhood Education Research Journal, 24(2), 229-238.*

Snel, M. J. (2014). *Development of beginning reading: A study in word recognition during the first primary school year* (Proefschrift). Vrije Universiteit: Amsterdam.

Snow, C. E., Burns, M. S., & Griffin, P. (1998). *Preventing Reading Difficulties in Young Children.* Washington, DC: National Academy Press.

Stoep, J. (2008). Beginnende geletterdheid: geen vanzelfsprekendheid. *Levende Talen Tijdschrift, 9(4), 20-25.*

Van Bussel, M. (2019), 'Sommige kinderen worden dyslectisch gemáákt'. *Balans Magazine, 03, 22-24.*

Vervaet, E. (2014). De fase van het jonge schoolkind. *Zorg Primair (CNV-Onderwijs), 07, 12-15.*

Vervaet, E. (2017). Ontdekkend leren lezen- Acht hoofdkenmerken.

Wentink, H., Verhoeven, L. & Van Druenen, M. (2008). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie.* Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Zijlstra, A. H. (2015). *Early grade learning: The role of teacher-child interaction and tutor-assisted intervention.* Proefschrift.

Onderwijssector

Primair onderwijs

Trefwoorden

Leesrijpheid, beginnende geletterdheid, leesonderwijs, fonemisch bewustzijn, letterkennis, kleuters.